

ВИТОМИР МИТЕВСКИ
Филозофски факултет
Скопје Апстракт

УДК 875.09 : 886.6 – 13 = 75(048.8)

Апстракт: Во контекстот на современите проучувања на хомерските типични теми, македонскиот поет од 19 век Григор Прличев со подражавањето на некои такви теми од *Илијада* во своите две поетски дела *Арматолос* и *Скендербеј* дава можности за продлабочен увид на односот меѓу усната и пишуваната епска поезија. На примерот на темата на вооружување, изложена во епот *Скендербеј* посебно се пројавува сложеноста и изнијансираноста на тој однос.

ОБРАБОТКА НА ХОМЕРСКАТА ТЕМА НА ВООРУЖУВАЊЕ ВО ЕПОТ СКЕНДЕРБЕЈ ОД ГРИГОР С. ПРЛИЧЕВ

Читателот на *Скендербеј* или *Арматолос*, двете главни поетски дела на Г. Прличев, не мора да биде голем познавач на Хомер за да ги забележи бројните теми кои во нив потсетуваат на *Илијада*. Уште на самиот почеток на *Скендербеј* го среќаваме типичното обраќање до музата кое неодоливо нè потсетува на почетокот на хомерските поеми. Бојните сцени и во двете Прличевски дела исто така нè навраќаат на некои сцени на битки типични за *Илијада*. Сето тоа заедно укажува на хомерската инспирација кај нашиот поет на ова подрачје, но прашање е: како да се објасни карактерот на таа појава?

Повторувањето на темите кај Хомер кои така ги доживуваме како типични, се објаснува со усното потекло на неговата поезија. Таа појава нè упатува на формулаичноста, односно формулаичното повторување на сложенките епитет – именка. Но, според М. Пери, А. Лорд и нивните следбеници, формулаичноста може да се манифестира на повеќе нивоа. Формула може да биде само еден збор, доколку неговото повторување е метрички условено, но како таква може да се манифестира и сложенката епитет – именка, па дури и цел еден стих во вид на фраза која често се употребува. Најекстензивен вид на формула во оваа смисла се низите од стихови кои донесуваат некоја карактеристична тема што се појавува два

или повеќе пати во епот. На пример, една проширена формула кај Хомер е:

Τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη λόδας ὤκτις Ἀχιλλεύς (I. 148)

(„А брзоногиот Ахил го погледал мрачно и рекол...“)¹

која се сретнува четири пати.

Исто така, според воспоставениот модел, повеќе пати со еден ист стих се опишува раѓањето на новиот ден или пак увод во нечиј говор.

Од повеќе примери во *Скендербеј* се гледа дека Прличев настојува да го следи својот учител во овој поглед. Ако го имаме предвид забележителното учество на формулаичните епитети во ова дело², тогаш развиените формули се природно продолжување на истата тенденција.

Идентични повторувања имаме при титулирањето на Балабан (турскиот војсководач):

ἀλόλυτος κυρίαρχος πολέμου καὶ εἰρήνης (C. 195)

(„господар безграничен на војната и мирот“)

Стихот има еднаква метричка вредност и покрај тоа што во C.195 субјектот е во номинатив, а во C.313 и C.438 во акузатив.

Обраќањето до Султанот, во вид на проширена формула од три и пол стиха е донесено два пати (C.1831-4 и C.1945-8) и гласи:

„Ἐνδοξε γόνε τοῦ Φετᾶχ, ὑψίθρονε Σουλτάνε,
εἶθε ὁ ὑψηλὸς Ἀλλάχ, ὁ μέγας ἐν πολέμοις,
νὰ δαψιλεύσῃ ἐπὶ σὲ ὄλβον, τιμὴν καὶ δόξαν,
τοὺς λόθους τῆς καρδίας σου πληρῶν ἐν εὐμενείᾳ!

(„О Султане вишостолен, Фетахов сине славен,
ај нека Алах севишен, великиот во војни,
да би те тебе обдари со среќа, чест и слава,
исполнувајќи желбите од твојто срце в милост!“)

Пренесувањето на пораките и извршувањето на наредбите Прличев ги изложува идентично или со минимални из-

¹ Грчкиот оригинал и македонскиот препев на стиховите од *Скендербеј*, *Арматолос* како и препевот на *Илијада* се дадени според Михаил Д. Петрушевски и тоа: Григор С. Прличев, *Скендербеј*, Скопје, 1974; Григор С. Прличев, *Мартолозот*, Скопје, 1983; Хомер, *Илијада*, Скопје, 1982. Кратенка за *Скендербеј* е – С, а за *Арматолос* – А.

² Види: Витомир Митевски, *Употребата на хомерските епитети во делото на Григор С. Прличев*, Жива антика, Посебни изданија 9 (1991) стр. 131 – 138.

мени, кои не ја нарушуваат метричката вредност. Таков е случајот со пораката во три стиха на Султанот и тоа на две места (С.847–9 и С.1939–41):

„φύλλατε δέ μου τὸν στρατὸν, μὴδ' ἔμβαίνε εἰς μάχας,
διότι γογγυσμὸς λαοῦ τὰς ἀκοάς μου πλῆττει,
πάντες γὰρ ἔφριξαν αὐτὸν ὡς ἄτροτον ἐν μάχῃ.“

(„Варди ми ја ти војската, не влегувај во битки!
зашт' в ушите ми допира мрморење од светот,
дека бил мажот неранлив во бојот и се плашат.“)

Има и други такви примери кои укажуваат на влијанието на Хомер кој истото го прави на пример со пораката од Агамемнон до Ахил, што ја пренесува Одисеј (IX. 122–157 и IX.264–299). Прличев не сака да заостане зад својот учител според обемот на повторените места, па на два пати во *Скендербеј* наидуваме и на подолги повторени пораки. Пораката од Балабан до Скендербеј е идентично повторена (со измена од 3. во 2. лице), во 14 стиха (С.317–30 и С.439–52), а обратната, од Скендербеј до Балабан, во 11 стиха (С.466–76 и С.534–44).

Во *Арматолос* не наоѓаме повторувани места како што, впрочем, нема ниту повторувани формулаични сложени епитет – именка. Единствено буквално повторување е заклетвата што ја даваат Албанците на Неда (А.523–4 и А.533–6), но со оглед на специфичната смисла на таа постапка, тешко би можеле да го сметаме за формулаично.

Сепак, и покрај евидентноста на ова Прличево „хомеризирање“, кое може да изгледа необично за еден литерарен поет, неговото значење е проблематично гледано од повеќе аспекти³. Пред сè, ваквото буквално подражавање на усната метода на Хомер во извесна мера ја деградира умешноста на нашиот поет поради својата површност и баналност. Кога тоа би била проширена појава во *Скендербеј*, тогаш неа би морале да ја прифатиме како нешто меродавно за општата оценка на Прличев како поет, па според тоа и поопсежно да ја разгледаме.

Но, со наведените неколку примери, присуството на буквалното подражавање скоро се исцрпува во целост и нам ни преостанува само да го дефинираме како механичко „хомеризирање“ од спорадично значење.

³ Радомир Ивановиќ (во *Историски еп*, Развитие, год. XIV/4–5) е еден од ретките истражувачи на делото на Прличев кој воопшто ги забележува повторуваните теми, но иако го согледува влијанието на традицијата во оваа постапка на Прличев, тој заклучува дека повторувањата поетот ги употребува кога ќе се замори или почувствува недостиг на инспирација (стр.214).

Типичните хомерски теми претпоставуваат една архитектонска рамка во која тие се пројавуваат како варијации. Токму затоа, покрај огромниот број варијанти на темата на битка во *Илијада*, не може да се пронајдат ниту две кои би биле идентични⁴. Водејќи сметка за оваа нивна особеност, А. Лорд утврдува дека темата не е фиксирана со зборови, туку преку групирање на истоветни поими⁵.

Оттука произлегуваат и некои нејзини особености за кои при споредувањето мора да се води сметка. Освен споменатите конститутивни елементи на определена хомерска тема, што неа ја прават препознатлива, важна улога има и нејзината обработка која се огледа најмногу во редоследот на излагањето. Од содејството на овие фактори, доведени во посебен контекст, произлегува особената функција и значење на секоја поединечна варијанта на една типична тема.

Овие претпоставки на усното епско творештво поетот ги презема од традицијата и тие суштествено го омеѓуваат тематскиот простор во кој може да се движи и развива неговата творечка имагинација.

Интересно е што со своите впечатливи модели усната епика може да се наметне и на литературната. Тоа лесно може да се види кај многуте подражаватели на Хомер од Апологиј Родоски и Вергилиј до некои нововековни европски епски поети. *Илијада* наметнува една шема на војување т.е. борбени ситуации и настани околу кои потоа се групираат различни специфични мотиви на подоцнежните адаптации⁶.

Во овој контекст треба да биде сфатено и присуството на хомерските теми во делата на Прличев. Како што посега по формулаичните епитети, тој исто така позајмува и од богатиот фонд на хомерските типични теми и ги користи за своите потреби.

Еден општ поглед на *Арматолос* ни открива две крупни хомерски теми кои го опфаќаат тукуречи целото дело: одликувањето на Кузман е пандан на низата одликувања (аристеи) на хероите во *Илијада*, а оплакувањето на загинатиот херој е паралела на оплакувањето на Хектор. Во *Скендербеј* наидуваме на поразновиден и комплексен зафат во хомерските теми.

При деталниот пристап откриваме дека Прличев не се однесувал подеднакво спрема секоја од тие типични теми, ниту според изборот, ниту според постапката. Затоа, при споредбата треба да се води сметка за тоа што презел Прличев од Хомер, но и како позајмените теми ги обработил. Во ши-

⁴ B. Fenik, *Typical Battle Scenes in the Iliad*, Wiesbaden, 1968, стр.45.

⁵ A. B. Lord, *The Singer of Tales*, Cambridge-Massachusetts, 1960, стр.69.

⁶ D. Madelénat, *L'épopée*, Paris, 1986, стр.66.

рокиот дијапазон на позајмени теми, кај Прличев има такви кои строго се придржуваат кон хомерскиот модел и според содржинските елементи и според обработката, но исто така има и слободни обработки во кои одвај можеме да ги препознаеме античките обрасци.

Вооружувањето на хероите е една од темите во која Прличев најмногу му се приближува на Хомер – и според тематските елементи и според обработката. Допирните точки и разликите тука можат да се почувствуваат во најситни детали.

Вооружувањето на хероите во *Илијада*, се смета за типична тема *par excellence*⁷, па веројатно и затоа е една од најпроучуваните. Нејзини варијанти се вооружувањето на: Парис (III.328–38), Агамемнон (XI.15–55), Патрокло (XVI.130–54) и Ахил (XIX. 364–424). Типичноста е определена според шестте истоветни тематски елементи и начинот на обработка, наспроти примерот на вооружувањето на Одисеј и Диомед во Долонеја (X.254–271), кое се смета за атипично, токму поради незапазувањето на истите тие одредници. Кај овие четири типични обработки се забележува разликата меѓу елементарни и развиени модели. Вооружувањето на Ахил е еден развиен модел во кој се искористени скоро сите можности што ги дава хомерската обработка. Вооружувањето на Парис е најскромно во тој поглед, сведено е скоро на голи елементи на моделот, но затоа е најпогодно како парадигма во споредувањето со Прличев. Земено во целина, вооружувањето на Парис е прикажано во овие стихови на *Илијада*:

ἀντάρ δ' γ' ἀμφ' ὦμοισιν ἐδύσαστο τεύχεα καλὰ
 δίος Ἀλέξονδρος, Ἑλένης λόσις ἠὺκόμοιο.
 κνημίδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμησιν ἔθηκε
 καλὰς, ἀργυρέοισιν ἐπισφυρίοις ἀραυρίας.
 δευτέρον αὖ θώρηκα περὶ στήθεσσι ἐδυνεν
 οἱ κασιγνήτοιο Λυκάονος· ἦρμοσε δ' αὐτῷ.
 ἀμφὶ δ' ἄρ' ὦμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον
 χάλκεον, ἀντάρ ἔπειτα σάκος μέγα τε στιβαρόν τε·
 κρατὶ δ' ἐπ' ἐπ' ἰφθίμῳ κινέην εὐτυκτον ἔθηκεν
 ἵπλουριν· δεινὸν δὲ λόφος καθύπερθεν ἔνευεν·
 εἴλετο δ' ἄλκιμον ἔγχος, ὃ οἱ παλάμηφιν ἀρήρει.

(III.328–38)

(„... та преку рамења тога си облекол оружје красно
 Парис, божескиот сопруг на Елена с'убава коса.
 Красните објала прво под колена напред ги наврел,
 што му со сребрени копчи над глезните се закопчуваа;
 околу градите пак си го облекол панзирот потем,
 оној од брат му Ликаон, го наместил на себе добро.

⁷ В. Fenik, *Typical Battle Scenes...*, стр. 191

Преку раменици мечот го префрлил опкован в сребро,
 бронзан, а потем штитот го зел, и голем и тежок,
 а на јуначката глава прекрасниот шлем си го ставил
 с' опашка коњска, што горе му мафтала страшно на врфот
 Бојно пак копје си зел, што нарачно в раце му било.“)

Од овој модел можат да се издвојат 6 конститутивни елементи на вооружувањето: *κνημίδες* („објала“), *θώραξ* („пансир“), *ξίφος* („меч“), *στάκος* („штит“), *κυνέη* („шлем“) и *ἔγχος* („копје“). Овие елементи се рамка и за останатите три теми на вооружување, што укажува на јасната тенденција кон запазување на една типична хомерска тема како проширена формула.

Темата на вооружување кај Прличев е застапена само во *Скендербеј* и тоа на два пати, што овозможува да се анализира односот спрема Хомер и внатрешниот однос меѓу двете обработки на истата тема кај Прличев.

Првото вооружување со кое се среќаваме во *Скендербеј* е посветено на Балабан. Прикажано е во следните 11 стиха:

Πλουσίαν δ' ἐνεδύετο ἐσθήτα ὁ σατραπῆς
 πρῶτον μὲν κἀνδύον πορφυροῦν κατὰ χρυσοῦν καὶ μέγαν,
 ἀναξυρίδα ἔπειτα μακρὰν περὶ τὰ σκέλη,
 περὶ τοὺς πόδας πέδιλα κοκκοβαφῆ ἐκ σκύτους,
 σκυτίνην περὶ τὴν ὄσφιν χρυσοῦ ποικίλην ζώνην
 πολυπτυχή· ἐν δὲ αὐτῇ πυρπύων ὀπλων ζεύγος·
 πῖλον δ' ἐπὶ τὴν κεφαλὴν, ὃν ἔστεφεν ἐν κύκλῳ
 πολίστροφος ἀνάδεσμος χρυσοῦ δ' ἐπὶ τοῦ πῖλου
 στελεγγίς ὑπῆρχε, σύμβολον σεμνὸν τῆς σατραπείας,
 ἣν ὁ σουλτάνος ἔδωκεν αὐτῷ ἀνδρείας ἄθλον,
 ὅτε ἀνέβη τὸ σαθρὸν τοῦ Βυζαντίου τεῖχος.

(С. 2301–11)

(„А пашата г' облекувал богатото си рухо:
 на гради прво кошуља извезена со злато,
 а потем долги потури на краците си наврел,
 на носете пак кондури нацрвени од кожа
 и кожен на половина со злато везен појас
 многудиглен, а во него чифт оружје на огон;
 а капа му на глава овенчана со чалма
 извиена во кругови; на капата пак златна
 си носел чешалка со знак на почест како паша,
 што му ја предал султанот ко награда за храброст,
 кој' овој на бедемот гнил византиски се качил . . .“)

Педесетина стиха понатаму прикажано е вооружување-то и на *Скендербеј*, но многу пообемно, на четириесет и еден стих:

‘Ο δ' ἦρως ἐνεδύετο τὰ περιβόλαιά του,
 λαμβάνων πάντα ἐκ χειρὸς Δωρείκης τῆς ἀνάσσης·
 χιτῶνα μὲν χρυσοκόμβον περὶ τὰ στήθη πρῶτον,
 ἔνθα ἰστὸν δὲν ἔβλεπε τοῦ θεατοῦ τὸ ὄμμα,
 ὅλον δ' ἐκάλυπτε χρυσοῦ· ἐπὶ δὲ τοῦ χιτῶνος

πρὸς τὸν εὐώνυμον μαζόν, τοῦ βίου τὴν ἐστίαν,
 ἐνθ' αἰδίως ὑπῶθεν δονεῖται ἡ καρδία,
 χρυσοῦν ἐστήλωσε σταυρὸν διαπρητῆ καὶ μέγαν,
 ὃν ἐδωρήσατο αὐτῷ ὁ τουρκομάχος Πίος.
 Πίος, ὃν δεύτερον καλεῖ Κλειῶ ἡ εὐθυρόρημον,
 Πίος ὁ μέγας, ὑπατος ἀρχιερεὺς τῆς Ῥώμης,
 ὃν εὐαγῶς ἐλάτρευε Σκενδέριμπετς ὁ θούρος
 ὡσπερ οὐσίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ εἰσωμον εἰκόνα,
 ὅτι πολλὰς ἀπήμβλινε πυρπνῶν ὄπλων σφαιράς,
 ἔλκων αὐτάς ἐφ' ἑαυτοῦ κραταιᾷ δυνάμει,
 καὶ ἤμυνε τὸν ὄλεθρον Σκενδέριμπετ τοῦ θούρου·
 ἀναξυρίδα ἄπειτα καλλὴν περὶ τὰ σκέλη,
 ἔγγυσον, ἐνερθεν στενήν, ὑπερθεν δὲ εὐρείαν·
 περὶ τοὺς πόδας πέδιλα ἐκ δέρματος βοείου,
 σκυτίνην περὶ τὴν ὀσφύν χρυσοῦ ποικίλην ζώνην,
 ἀλεξητήριον σφαιρῶν, κενὴν πυρπνῶν ὄπλων,
 ἐμίσει δὲ Σκενδέριμπετς τὰ ὄπλα τὰ πυρπνῶα·
 περὶ τοὺς ὤμους ἄλκιμον ῥομφαίαν τουρκοφόνον,
 ἧς πᾶσαν τὴν ὑφήλιον ἐκάλυφεν ἡ φήμη,
 ἧτις ἐπτόει τοὺς λαοὺς ἐν μάχαις μιγνυμένη,
 καὶ ἀσεβῶν ἐπλήρωσε τοῦ Ἄιδου τοὺς κευθμῶνας·
 κόρυθα τέλος ἤρμωσε περὶ τὴν κεφαλὴν του
 σκυτίνην, σιδηρόφρακτον, σοφοῦ τεχνίτου ἔργον,
 ἦν ποτ' ἐδώρησεν αὐτῷ ὁ ἄναξ Φερδινάνδος,
 οὐ μόνην, ἀλλὰ μετ' αὐτῆς πολλὰ καὶ ἄλλα δῶρα,
 καὶ ἅμα τρεῖς λαοπληθεῖς εὐρουαγίους πόλεις·
 Σιποῦντά τε καὶ Τράνειαν καὶ Σάντον Ἰωάννην,
 ἵνα ὁ ἦρωσ νέμῃται αὐτάς κ' οἱ ἔργοι τοῦ,
 ὅθ' ὑπερπόντιος ἔλθῶν πρὸς τὴν φωνὴν του πάλαι
 τῆς Ἰταλίας ἔξωσε τοὺς μεγαθύμους Κέλτας,
 οὗς ἦγεν ἄρχων συνετὸς ὁ ἦρωσ Πικινίνος,
 νίκην ἀράμενος διπλὴν ἐν Βάρῃ καὶ Νοξέρῃ,
 κ' ἐστήριξε τοῦ ἄνακτος κλονοῦμενον τὸν θρόνον·
 ταύτην ὁ ἦρωσ ἤρμωσε περὶ τὴν κεφαλὴν του,
 ἦν δὲ πτερὸν ἐρωδιοῦ ἐπὶ τὸν ἄκρον λόφον,
 ἀρχαῖον σύμβολον σεμνὸν Σκενδέριμπετ τοῦ θούρου.

(C. 2361–2401)

(„A јунакот г' облекувал облеклото си свое
 земајќи го од рацете на царица Дорика:
 на гради прво кошуља со копчиња од злато,
 каде што око не може ткаенина да види,
 зар си ја злато покрило; а на неа пак згора
 кај левата му босица, огништето на векот,
 кај што од здола срцето едностојно му чука,
 се накитил со златен крст извонредно и голем,
 што беше му го подарил тој туркоборец Пио,
 Пио што втор го нарекла Клио што право збори,
 врховниот архиереј од Рим, тој велик Пио,
 крсот, што си го почитал јуначкиот Скендербеј,
 ко Христова содржина и вплотена му слика,
 што отапил од огнени оружја многу зрна
 привлекувајќи кон себе со мошната си сила
 и пропаста ја отстранил од бујниот Скендербеј;
 тој потем красни потури на краците си наврел,

се в злато, тесни оздола а широки пак горе,
 на носете си кондури од волска кожа обул
 и кожен на половина со злато везен појас,
 за заштита од зрната, без оружје на огон,
 оружјето зар огнено го мразеше Скендербеј;
 но силен меч на рамења си зел турчиноморец,
 што слава му се пронела по сета земја ширна,
 што со него полковите ги плашел в бој влагајќи
 и адските скривалишта со поганци полнејќи;
 на крајот шлем си наместил на главата од кожа,
 сет обложен во железо, од мајстор мудар дело,
 што еднаш царот Фердинанд си беше му го дарил,
 не сам но ведно со него и многу други дарој,
 и градој три многуљудни со улици ширни:
 градојте Сипунт, транија и уште Сен-Џовани,
 да нив ги држи јунакот и неговите внуци,
 ког' еднаш тој преку море на гласот негов дошол
 и г' изгнал од Италија храбрите мошне Келти
 што јунакот нив Пичинин ги водел, водач умен,
 носејќи двојна победа, во Бари и Ночера,
 и што го потпрел престолот му разнишан на царот;
 та него тога јунакот на главата го наврел,
 на врфот пак од шлемот тој од чапја перо носел,
 што било ценет белег стар на силниот Скендербеј.“)

Грубата споредба на вооружувањето кај Прличев со она, типичното кај Хомер, на прв поглед повеќе ги истакнува разликите одошто сличностите меѓу нив. Пред сè, паѓа в очи термилолошката разлика на конститутивните елементи на вооружувањето, а уште повеќе специфичните детали и орнаментирањето кои навистина на моменти можат да бидат сосема туѓи на хомерскиот свет.

Кога поблизу би го споредиле вооружувањето на Скендербеј со она на Ахил (кое избилува со детали), тогаш разликите може да изгледаат уште поголеми. Сепак, таа надворешна разлика не може да ги прикрие основните т.е. суштествените допирни точки во моделите на вооружувањето кај двата поети.

Зад термилолошките, а понекогаш и содржинските разлики на основните конституенти на вооружувањето, се кријат истоветни тематски елементи. Гледано, пред сè, формално, Прличев го сочувал типичниот број на конституентите – шест и тоа во вооружувањето на Балабан е сосема видливо, додека кај Скендербеј кон шесте конституенти се додава и седми, за кој има посебно објаснение. Зад привидно различните (соодветни на поинаквото време) елементи како што се: *κάνδυς* („кошула“, „кафтан“), *λέδιλα* („кондури“) или *κίλος* („капа“), се разоткрива нивната истоветност со хомерските, според функцијата.

Табелата што следува го прикажува шематскиот однос на истоветност меѓу Хомеровите и Прличевите тематски конститuentи на вооружувањето:

типично вооружување кај Хомер	вооружување на Балабан	вооружување на Скендербеј
1. κνημίδες („објала“)	1. κάνδυς („кошула“)	1. χιτών („кафтан“)
2. θώραξ („пансир“)	2. ἀναξίριδες („потури“)	1a. σταυρός (крст)
3. ξίφος („меч“)	3. πέδιλα („кондури“)	2. ἀναξίριδες („потури“)
4. σάκος („штит“)	4. ζώνη („појас“)	3. πέδιλα („кондури“)
5. κυνέη („шлем“)	5. πλοῦτόων ὄπλων ζεύγος („чифт огнено оружје“)	4. ζώνη („појас“)
6. ἔγχος („копје“)	6. κίλος („капа“)	5. ῥομφαία („меч“)
		6. κόρυς („шлем“)

Од шематскиот приказ откриваме дека Прличев за потребите на своите две вооружувања умее да ги издвои шесте конститутивни елементи на четирите типични хомерски теми на вооружување. Дека тука станува збор за промислено усвојување, зборува очигледната паралела на конституентите според нивната функција: 1. горна облека, 2. долна облека, 3. заштита на нозете, 4. заштита на телото и градите, 5. офанзивно оружје и 6. заштита на главата.

Начинот на обработката на вооружувањето веќе сосема ја разоткрива хомерската подлога. Ако ги споредиме посочените четири вооружувања во *Илијада*, ќе откриеме дека тие не само што се составени од шесте исти конститутивни елементи, туку го запазуваат и истиот редослед на излагање. Секој од хероите прво ги става објалата, потоа пансирот, мечот итн. Тоа е еден ритуален редослед кој дополнително укажува на неговата формулаичност заснована во традицијата⁸.

Гледано во целина, вооружувањето почитува една глобална поделба во која се разликува: увод, лајтмотив и послободна стандардна форма⁹. Уводот во случајот на Парис е содржан во првите два стиха каде што се најавува неговото вооружување (328–9), лајтмотивот го претставуваат следните три стиха во кои Парис ги поставува објалата и пансирот

⁸ Според Феник (*ibid.*, стр.28), дури и божицата Атена во начело се придржува кон овој редослед при вооружувањето.

⁹ J. Armstrong, *The arming motif in the Iliad*, *American Journal of Philology*, v.LXXIX, 4(1958), стр.342.

(330–2), додека остатокот слободно ги обработува стандардните елементи (зависно од случај до случај). Овде посебно место зазема лајтмотивот кој како посебен белег на вооружување идентично се повторува во сите четири типични теми. Тој е фиксирана формула.

Меѓусебната споредба на двете вооружувања на *Скендербеј* покажува дека Прличев ја почувствувал и строго ја спровел конвенцијата на истоветна тематска композиција. Откако во глобала ќе ги усвои тематските конституенти на типичното хомерско вооружување, тој ќе воспостави свој редослед на излагање. Еднаш прифатениот модел во вооружувањето на Балабан, повторно се појавува и во вооружувањето на *Скендербеј*. Тоа се гледа не само во запазувањето на истиот редослед, туку и во создавањето на вербално фиксиран формулаичен лајтмотив.

Во двете вооружувања во *Скендербеј*, како и кај Хомер, препознаваме увод (2301 кај Балабан, 2361–2 кај *Скендербеј*) и лајтмотив, фиксиран во неколку минимално изменети формули (2303–5 кај Балабан, односно 2377 и 2379–80 кај *Скендербеј*), во кои се содржани: потурите, кондурите и појасот. Преостанатите елементи повторно како и кај Хомер, се обработуваат послободно.

Ваквата паралелна поставеност на двете вооружувања кои се изградени на еден ист тематски модел дава можност за варирање меѓу нив преку уфрлување на мали тематски целини кои тој ред (привидно) го пореметуваат. Прличев и оваа можност ја искористува во случајот со *Скендербеј*. Како што во *Илијада* наидуваме на извесно пореметен увод во вооружувањето на Ахил (XIX.365–8), исто така и во вооружувањето на *Скендербеј*, веќе видовме, поставувањето на крстот претставува еден вид кршење на строгиот ред.

Во позадина на двата случаи лежи намерата да се акцентира некој карактеристичен детал кој на типичното вооружување ќе му даде специфично значење.

Типичната тема, сведена на своите основни елементи е безбојна и штура. Дури и нејзината елементарна форма што ја имаме кај Парис, сепак, не е лишена од извесни карактеристични детали и описи кои ѝ даваат печат на нешто индивидуално. Примерите на вооружувањето на Агамемнон или Ахил, покажуваат до колкава мера на таков начин може да нарасне основната тема. Хомер како устен поет, ја изградува својата индивидуалност токму преку фината разработка на традиционалните елементи. Притоа тој се користи главно со внесување на дескрипции на основните елементи, анегдоти или значајни детали. Додека панзирот на Парис, надвор од формулата е едноставно дефиниран како сопственост на брат му Ликаон, објаснувањето на потеклото и описот на панзирот на Агамемнон се протегат на девет стиха (20–28). Описот на

штитот на Агамемнон (32–40) треба да предизвика ужас, додека описот на штитот на Ахил (373–9) е означен со сјајот и цела една развиена споредба во таа смисла. Сите тие детализирања имаат задача на посебен начин да го издвојат специфичното значење на секоје поединечно вооружување од заедничката тема, аз разлиак од елементарно изградената тема кај Парис.

На ист начин постапува и Прличев при индивидуализирањето на вооружувањето. Вооружувањето на Скендербеј преку орнаментирање и карактеристични детали се издвојува од елементарно поставеното вооружување на Балабан, бидејќи ова последново, освен типичниот увод и формулаичниот лајтмотив, содржи само еден поопсежен опис и историја на капата. Нему наспроти, вооружувањето на Скендербеј е проширено со детализирање на сите елементи, со исклучок на лајтмотивот. Освен посебно издвоениот златен крст кој на истакнат начин религиозно го осмислува самиот чин на вооружувањето, описот на кошулата е развиен дури на пет стиха (2363–7). На описот и значењето на мечот му претходи исказот за омразата на Скендербеј спрема огненото оружје, што претставува јасен контрапункт на вооружувањето на Балабан со „чифт“ огнено оружје. Описот и потеклото на шлемот се изложени на петнаесет стиха (2387–2401) што треба да укаже на храброста и величието на неговиот сопственик. Царското потекло (подарок од цар Фердинанд) на шлемот како и свештеното потекло на крстот (подарок од Папата), неодоливо се налагаат како пандан на божественото потекло на оружјето на Ахил. Благородничкото потекло на оружјето и во двата случаи укажува на еден вид наследна моќ која хероите ги предодредува на победоносен подвиг.

Темата на вооружувањето така добива функција на реална и психолошка подготовка за бој. Тоа е увод во една друга тематска целина – аристеја, одликување, т.е. манифестација на херојството.

Покрај оваа широко распространета задача во херојските епови на разни народи (која не е исклучиво специфичност на хомерскиот еп), во *Илијада* вооружувањето има и една посебна задача која произлегува директно од контекстот на кој припаѓа и херојот за кој е врзано. Парис се вооружува поради срам (да не излезе страшлив), затоа и темата на вооружувањето е донесена скромно, колку да се задоволи елементарната форма. Агамемнон се вооружува за да обезбеди сигурност и победа на својата војска, Патрокло поради верност и другарство, а Ахил поради гнев и желба за освета на загинатиот Патрокло. Општата тема во сите тие случаи се адаптира спрема контекстот и ги уважува овие претпоставки. Тие се основниот мотив за експанзија на елементарната форма на темата.

Истото го наоѓаме и во *Скендербеј*. Балабан, предавникот на верата, осудениот на пораз, се вооружува според елементарниот образец. Вооружувањето на правOVERниот Скендербеј, кој е предодреден на победа е предадено во многу развиена форма на истиот тој образец, а сето тоа е во служба на потенцирање на неговата посебна мисија.

Нема еднодушност околу базичното значење на вооружувањето кај Хомер, но сепак преовладува толкувањето според кое во позадина на оваа тема лежи ритуалното, жртвено-то и симболичкото.

Некои елементи кај Прличев дозволуваат толкувања во смисла на ритуалното или симболичкото значење. Сепак, со оглед на свесното настојување да се подражава Хомер (за разлика од спонтаното усвојување на усниот поет), можеме да претпоставиме дека основниот мотив и смисла на оваа тема кај нашиот поет е надворешен – задоволување на епската конвенција.

Но, артифициелната мотивираност на темата на вооружување во *Скендербеј*, не може да ја намали нејзината вредност како вонредно продлабочен и творечки увид во хомерската умешност на компонирање на темите. Подражавањето што Прличев го презема на ова подрачје не е буквално, како што тоа беше случај со првично наведените примери на идентично повторени тематски целини. Напротив, подробната анализа на обработката покажува до кој степен тој го совладал занаетот на својот учител, колку проникнал во тајните на епското творештво на Хомер.

Прличев длабоко го почувствувал, сфатил и применил на еден практичен пример она, што денес во некои хомерски студии се прикажува како значајно современо откритие¹⁰.

S U M M A R Y

V. Mitevski: HOMERIC ARMING MOTIF IN PRLIČEV'S EPIC POETRY

In the two poems of the Macedonian poet of 19th century, Grigor Prličev (*Armatolos* and *Skenderbey*), we can find imitations of homeric epic poetry on many levels (epithets, similes etc.). The most complex kind of imitation is found on the level of typical scenes, especially in the two examples of arming scenes in *Skenderbey* which corresponds to four typical arming scenes in *Iliad*.

Behind nonhomeric terminology used in the two examples of arming scenes in Prličev, we discover typically homeric treatment: the same number of constitutive elements as in *Iliad* (six), order of exposition and the same basic pattern – introduction, „leitmotif“ (fixed formula of several lines) and more or less standard form.

¹⁰ Т. Јохалас укажува на сличноста меѓу вооружувањата кај Прличев и Хомер, но без изграден методолошки пристап, тоа укажување останува на ниво на површни констатации при што како „доказ“ се приведуваат произволно избрани извадоци од вооружувањето на Балабан, Агамемнон, Скендербеј и Парис. Види: ΠΙΟΧΑΛΑ, Т.Π., Τὸ ἐπιχὼν λοιπία τοῦ ἕξ Ἀχιλλεύου Σταυρίδου (Prličev) „Σκευδέρμειτες“, *Μακεδονικά*, т.11(1971).